

Erdély és Szent-László.

Jelen tanulmányomnak az a célja, hogy összefoglalja a mit a magyar történettudomány félszázad óta Erdély megalakulásáról és multjának két első századáról kiderített. Megvallom azonban előre, hogy az a kép, melyet e multról nyújtok, egészen más, mint a mit félszázaddal ezelőtt művelt közönségünk előtt egész jóhiszeműleg, de tele hibás vonásokkal, fényes, de hamis színekkel mutogattak.

Egyébként ötven évvel ezelőtt Erdély megalakulásának igazi képét nem is lehetett megfesteni, mert két, roppant sötét tévedés akadályozta s jóformán lehetetlenné tette e történeti folyamat szemlélését.

E két sötét tévedés egyike az *oláh kontinuitás*, másika a *székely-hunmonda* vala.

E két roppant tévedés oly balvéleményre vezette az embereket, mintha a honfoglaláskor Erdély már tulajdonkép készen lett volna s a magyaroknak csak bele kellett volna illeszkedniök a már meglevő állapotokba s megalapítaniok az önálló erdélyi fejedelemséget, Szent-Istvánnak pedig azt kellett volna megsemmisítenie. A történeti kutatás igazságszerető férfiai azonban eloszlatták e sötét tévedéseket. A mit az erdélyi tudósok itt-ott már a XVIII. században hangoztattak, azt *Roessler* Rudolf, *Hunfalvy* Pál, *Jancsó* Benedek és ezek tanítványai részletesen és elvitázhatatlanul bebizonyították, hogy *az oláhok állandó ittlakása, kontinuitása feneketlen mese*. Mindinkább kiderült s most már bizonyos, hogy az oláhok csak a XIII. században kezdtek Erdélybe szállingózni.

A székely hun-monda is lassan, de biztosan a gyermekmesék sorába került s az erre alapított csiki krónika is otromba hamisítványnak bizonyult. Mind erre, mind az előbbi tévedés eloszlására maga az „Erdélyi Múzeum“ is hozzájárult több jeles értekezéssel; a kutatások eredményére vonatkozólag pedig elég talán az én székfoglaló értekezésemre: „A székelyek eredete és Erdélybe való települése“ és *Szádeczky* Lajosnak „A csiki székely krónika“ cz. művére utalnom.

Végre az X. századbéli önálló fejedelemségről álmodozó Anonymusra, Béla király névtelen jegyzőjére is rá került a sor. Kiderült, hogy művének kilencztizedrésze egészen haszontalan tákolmány, ügyetlen helynév magyarázatoknál egyéb alapja nincs. Az Erdélyre vonatkozó XXIV—XXVIII. fejezetekről meg éppen kisült, hogy ezek nem is tartoztak Anonymus eredeti művéhez, hanem csak a XIII. század végén toldották hozzá s tartalmuk ostoba hízlelésből származó hazugság.

Ha mindezen sötét és a tisztánlátást lehetetlenné tevő akadályokat szemünk elől eltakarítjuk, ha csupán a X—XII. századbéli hiteles adatok világánál szemléljük Erdély megalakulását, akkor az tűnik ki, hogy Erdélyt sok harc és küzdelem, sok vér és szenvedés árán, nem is egyszerre, hanem lépésről-lépésre nyerte meg a magyar a művelődésnek s ő a fegyverei által szerzett békében, a köz- és vagyonbiztonságban részesítette az utóbb beköltözőkődött másnyelvű népeket is.

A IX. és X. századokban, mikor egyes nemzetek még mindig a másik nemzet teljes megsemmisítésére és kiirtására törtek, a nemzetek egymás ellen nem csupán határőrökkel, nem csupán földsánczokkal, vagy levágott, össze-vissza hányt fákból álló, magyarul gypűknek hivatott, kerítésekkel védekeztek, hanem országokat választó lakatlan közökkel is. Tessék csak elolvasni az arab utazók 922-iki tudósításait. Látjuk abból, hogy pl. a volgamenti bolgárok és a burlaszok közt 3 napi járóföld, a besenyők és a szlávok közt 10 napi, a besenyők és kazarok (károlyok) közt ismét 10 napi járóföld üres, lakatlan volt.¹ A lakott föld mellett ezenfelül megvolt azért a kerítés is. Querfurti Bruno 1008 ban, mint szemtanú írja, hogy az orosz fejedelem „országát a kóborgó besenyő ellenség ellen nagyon erős és hosszú kerítéssel rekesztette el.”²

A ki ezt tudja, nagyon természetesnek találja Porphyrogeneta Konstantin azon tudósítását, hogy Besenyőország 950-ben, midőn a Dnieper és az Al-Duna közt terjedt el, Uziától és Kazariától öt napi, Mordviától 10 napi, *Turkiától (vagyis Magyarországtól) 4 napi*, Bulgáriától (a melytől a besenyőket csak az Al-Duna választotta el) fél napi járóföldnyi távolságra van.³ Mivel pedig a

¹ A magyar honfoglalás kútfői 152., 164. és 174. l.

² Wenzel: Árpádkori Okmánytár I. 16.

³ A magyar honfoglalás kútfői 117. l.

Szeret folyó völgyét és a Szilisztriával szemben eső területet Konstantin határozottan a besenyők lakóhelyének nevezi,⁴ világos, hogy a besenyők nyugati ága a mai Románia területén tartózkodott 950-ben s ennél fogva az a 4 napi járóföld, a mely Magyar- és Besenyő ország közt elterült, csakis Erdély és Krassószörénymegye lehetett. De nem csupán országvédő köz, hanem országvédő kerítés is volt a X. században Magyar- és Besenyő ország között, mert hiszen abban az időben a magyaroknak a besenyő volt legveszedelmesebb ellensége. Az Al-Dunától Bihar és Szatmármegyék felé húzódó hegyeket akkoriban rengeteg erdők borították. Felhasználták ezeket őseink és a ledöntött fákból elkészítették az országos gyepüket.

Erdély felől e gyepük a X. században a mai szatmármegyei Szinyérvárallya és Veresmart tájékán kezdődtek. Itt kellett ugyanis legelőbb elzárni a Szamos völgyét, hogy a kik a Lápos vagy Nagyszamos folyók völgyein akartak betörni hazánkba, itt fennakadjanak. Azután Zsibótól keletre a mai Tihónál, a hol a Szamos Erdélyből kikanyarodik s a hová az Almás és Egregy patakok völgye is torkollik, készítették el a második nagy gyepűt, de egyúttal itt helyezték a híres meszesi kaput is és a kereskedőket, követeket itt bocsátották ki vagy eresztették be, mert valamelyes érintkezés és kereskedelmi utak akkor is voltak. A kapu mellé azonban állandó őröket is rendeltek s azok emlékét ma is fentartja az egykori meszesi kapu mellett fekvő Őrmező falu.

Innen dél felé haladva a Sebes-Körös völgyénél nem volt szükség gyepűre, mert a révi szoros természetes védelmet nyújtott, ámde a Fekete-Körös völgye Sólyomnál jól el volt zárva.⁵ A Maros széles völgye tág utat nyújtott volna a betörő ellenségnek, ha őseink azt a mai Zám-nál el nem rekesztik, kivéve azt a kis részt, a hol a kereskedők és követek átmehettek. Azért e helyet a magyarok még 1337-ben Kapunak hívták,⁶ az oláhok pedig később a bolgár-szlávból kölcsönzött szóval Zám-nak nevezték el, a mi bekerítést, elzárást jelent.

Végül a Temesvölgye Karánsebestől északnyugatra a mai Priszáka falunál volt elrekesztve úgy, hogy a magyarok e falut még 1440-ben is Gyepűnek hívták,⁷ az egykor mellette elvonuló

⁴ U. o. 123. és 131. l.

⁵ Wenzel: Árpádkori Okmánytár X. 153.

⁶ Anjoukori Okmánytár III. 369.

⁷ Pesty: Krassómege története III. 278. és 380.

országos gyepűről. A Temes és az Al-Duna közt levő erdők aztán kiegészítették a védelmi vonalat, s azokat védelmi szempontból még századokon át fentartották, mert pl. a berzavavölgyi erdőséget még 1323-ban is *silva regia custodialis*-nak, őrségi erdőnek nevezték.

Nem kell azonban gondolni, hogy az országválasztó közök szélein levő gyepük örök időkre szóltak. Mihelyt a magyar nemzet elég erősnek érezte magát, hogy a gyepükön túl levő területet végleg birtokába vegye s azt az ellenség támadásaitól megóvja, átszállott a régi gyepükön, kikémlt és megtelepített egy jókora darab földet és annak szélén új gyepüket készített. Óvatosságból azonban a régi gyepű-vonalat is fentartotta, hogy ha az ellenség áttör az újon, megakadjon a régin.

Szent-István idejében, a béke és egységes vezetés korában, a magyar nemzet csakugyan átszállott a Magyar- és Besenyőországot elválasztó erdőn és gyepükön, és birtokába vette azt a területet, a melyet éppen azért hívott Erdőel-nek Erdélynek, mert az országvédő erdőn túl esett. Nem csupán a birtokvágy, hanem politikai ok is kényszerítette erre.

Tudjuk ugyanis, hogy a görög császárok 1002-től 1018-ig öldöklő harcokat folytattak a bolgárok ellen s nem is nyugodtak addig, míg Bolgárországot meg nem semmisítették. E harcban a besenyők a bolgárokat, a magyarok pedig a görögöket segítették. A hosszú háború idején egy bolgár főúr, Kaján (Kean) nevű, úgy akarta elkerülni a megsemmisülést, hogy a Magyar- és Besenyőország közt levő lakatlan földrémekült s Erdély északnyugati csücskén a természeti erősségeket is felhasználva nehezen megközelíthető országot akart alapítani. Ezt Szent-István nem tűrhette s azért hadat vezetett ellene. Tiszántúlról akkoriban lovas seregnek nagyon nehéz volt ugyan Erdélybe hatolni, de a magyar sereg áttört minden akadályon és Kajánt sereggestül, népestül együtt legyőzte. Szent-István erre a Kis-Szamos és mellékfolyóinak völgyét birtokába vette. Ez esemény 1020 táján történt, mert a Kaján kincseiből készült székesfejérvári királyi egyház 1031-re már kész lett.

Csakhogy már most ez új szerzeményt biztosítani is kellett. E végből a Kis-Szamos és Maros vízválasztóján Gyalú és Mezőőr alatt keleti, majd innen Fráta, Czege és Bethlen környékén északi irányban gyepüket készítettett s a legveszedelmesebb pontok védelmére Mezőőrön, Czege mellett Órhalmán és a Nagy-Szamos völgyében Fel-Őrön határőrséget állított fel.

E gyepűknek legbeszédesebb emlékei a mai Kolozsmonostor, Kolozsvár és Kolozs helynevek, mert ezek mind a középkori Clusa = Clausa latin szóból származtak, a Clusa pedig elzárást, rekesztéket jelent. Kolozsvár társai, a vasmegyei Kolosvár és a nyitrai megyei Kolos szintén az egykori gyepűk mellett épültek s onnan kapták elnevezésüket. A clus szóból pedig épp úgy lett a magyar nyelv hangtörvényei szerint kolos, kolozs, mint pl. a szláv gnusz-ból gonosz, blond-ból bolond stb.

A Mező-Órtól Bethlenig, illetőleg Kuduig húzódó gyepűknek szintén maradtak némi halvány nyomai. Fráta, mint Rogerius síralmas énekéből tudjuk 1241-ben még biztos bűvőhely volt a tatárok ellen.⁸ Szentgotthárd és Göcz közt egy erdőt még 1326-ban is Gyepüserdőnek hívtak⁹ és a Széktől délre eső mai Marokháza helység másik neve 1351-ben még Órhalom volt.¹⁰ Mező-Órs Órhalom és Fel-Ór mind az egykor ott lakó határőrök s egyúttal a tőlük nem messzire elhelyezett gyepűk emlékei.

Mindamellett, hogy így örködtek, a besenyőknek Szent-István életében 1030 táján még egyszer sikerült keresztül törniök a gyepűkön s a járhatatlan erdőkön. Szent-István kis életírátaban olvasuk, hogy vadászat közben Szent-István egy délután lepihent és szendergett. Egyszerre azt álmodta, hogy a besenyők betörték hazánkba. Fölbredt és rögtön gyors hirádot küldött „a tulsó részekre“ vagyis Erdélybe, hogy a vezért a betörésre figyelmezesse. Alig adta át a követ a király parancsát, alig készültek el a magyar csapatok, megjelentek a besenyők a város falai alatt. De a magyarok váratlanul rajtuk ütöttek, s a besenyők kemény harc után sok halott és fogoly hátrahagyásával kénytelenek voltak visszavonulni.¹¹

Az a város, melyet Szent-István életírója „urbs“ névvel tisztelt meg s a melyet a besenyők hirtelen rajtaütéssel szerettek volna elfoglalni, nem lehet más, mint Kolozsvár. A fent leírt s a mesze-sihez mérve új gyepűvonalon belül csak Kolozsvár emelkedett oly jelentékeny római város romjain, hogy urbs névre érdemesíthető vala, továbbá csak ez esett oly közel a gyepűkhöz, hogy a gyepűk őrei és a besenyők jóformán egyszerre érkeztek a város falaihoz s azért volt szükség Szent-István figyelmeztetésére. Különben is a

⁸ Hist. Hung. Fontes Dom. IV. 86.

⁹ Hazai Oklevéltár 198.

¹⁰ Anjoukori Okmánytár III. 562.

¹¹ Hist. Hung. Fontes Dom. I. 6.

régi Napoca (Kolozsvár) és Potaiissa (Torda) közt levő római út abban az időben még legjobb útmutató lehetett a betörés megakadályozására.

Az „urbs“ nevet Szent-István életírója szemében még inkább megérdemelte Kolozsvár azzal, hogy egy ideig püspöki székhely is volt.

Ha a Szent-Istvántól épített püspöki székesegyházakat vizsgáljuk, azt találjuk, hogy azok sokszor nem estek az egyházmegye közepére. Győr pl. egészen az egyházmegye északi szélén van, Esztergom pedig a délin úgy, hogy a hozzátartozó megyétől még a Duna is elválasztotta. Vác egyházmegyéje északnyugati csúcsán esik; Kalocsa, Eger, Csanád mind megyéjük északi részén fekszenek. Ennek az volt az oka, hogy a székesegyház elhelyezésénél először a biztonsági, könnyenvédelemességi szempont volt a döntő; azután pedig lehetőleg a régi városok romjait keresték föl, hogy annak köveiből nagyobb költség és fáradság nélkül építhessék fel a templomokat és egyéb szükséges épületeket.

A zágrábi püspökség történetéből pedig azt tanuljuk, hogy az új püspökséghez szerettek hozzácsatolni régibb, megállapított lakosságot is (pl. Zágrábhoz csatolták Szala és Somogy megyék egy részét), hogy míg az új püspökség megerősödik, a régibb lakosságtól fizetett tizedből az új püspök és papsága megélhessen.

Ha ezt tudjuk, nem találunk benne semmi különöst, hanem csupán Szent-István korával egyező dolognak látjuk azt, hogy Szent-István az Erdély részére alapított püspökség székhelyéül Kolozsvárt jelölte ki s ahhoz a mai Szilágy és Szatmármegyék területét is hozzácsatolta. Kolozsvárt a püspök legközelebb érte veszélynek kitett híveit s itt a régi római város romjait fel lehetett használni kőépületekre. Szilágy és Szatmármegyék lakossága pedig tizedével támogatta az új egyházat. Hogy ez egyházkormányzati szempontból később káros lesz, hogy az erdélyi püspöknek, utóbb majd a Meszesen innen állandóan helytartót kell tartania s megyéjét mintegy ketté osztania, azt akkoriban előre nem tudhatták.

Mindebből világos, hogy Erdélyből a Kis Szamos völgyét s azt is csak 15–20 év óta mondhatja magáénak a magyar, midőn Szent-István 1038-ban meghalt.

Halála után következtek a véres belháborúk Péter király kényurasa ellen, következtek az óriási küzdelmek hazánknak függetlenségéért s végül I. András és I. Béla testvérharcza. Ennek

következtében mintegy 30 éven át senki sem gondolt arra, hogy Erdélyben tovább nyomuljon s azt egészen a magyar nemzet számára foglalja el.

Végre 1063 után az isteni gondviselés e vidék felé fordította egy erőskezű s nemeslelkű ifjú lovagnak Szent-Lászlónak figyelmét.

Tudjuk, hogy 1063-ban I. Béla fiai kibékültek Salamonnal, I. András fiával, átadták neki a királyságot, de ők megkapták fejedelmi ranggal Tiszántúlt és Erdély északnyugati részét. Ez okon elsősorban reájuk tartozott Erdély védelme is.

A külföldi állapotok is úgy alakultak, hogy Erdély birtokáért harcra kellett kelni.

1066-ban megdőlt az egykoron oly félelmes Besenyőország. Megdöntötte a vele egynyelvű, de még harciasabb kún nemzet. A megmaradt besenyők átmenekültek az Al-Dunán Bolgárországba, a kúnok pedig helyükbe telepedtek.

Bolgárország akkoriban még a mai Nándorfehérvárig, illetőleg a Drina folyóig terjedt s így az odamenekült besenyők most a déli oldalról, az Al-Duna és a Száva mentén törtek be hazánkba rabolni. A görög hadvezérek, a kik Bolgárországot igazgatták, ezt eltűrték s ennek következtében háború támadt Magyarország és a görög birodalom között. A magyar seregek tehát 1068–69-ben lent az Al-Duna mentén hadakoztak.

Felhasználták ezt a kúnok és 1070-ben nagy sereggel indultak Magyarország megrablására. A meszesi kaputól északra eső gyepüket áttörték és a Tiszántúlt északi részén egész Bihar váráig elpusztították. De a király és Gyécse, meg László fejedelmek is összeszedték seregeiket és Bihar vára felé siettek. Mivel akkor már a kúnok Szatmár felé visszahúzódtak, ők a Berettyó-völgyén és a meszesi kapun eléjük siettek. Először azt hitték, hogy a kúnok a Kis-Szamos mentén akarnak kivonulni s azért Doboka váránál lesbe álltak. De a kúnok a Lápos-folyó völgyén húzódtak visszafelé s onnan az ilosvai völgyön leszállva a Nagy-Szamos folyó, majd a kerlési patak völgyébe vonultak. Innen Szászrégen irányában szerettek volna Erdélyből kihúzódni.

A magyarok egyik kéme, Fancsika, azonban tudtára adta a királynak és a fejedelmeknek a kúnok útját, s így azok seregestül együtt egy nap alatt Kerlés közelébe lovagoltak. Egy péntek reggel élet-halál harcra készülve megáldoztak s a mai Lekencze tájékról a kúnoknak elibök kerültek. A kúnok ennélfogva nem futhattak hazájuk

felé, hanem kénytelenek voltak nagy zsákmányukkal, rabjaikkal a kerlési nagy hegyre felvonulni. Itt vívta első diadalát a magyar a kún felett s itt vitte végbe Szent-László azon hősi tetteket, a melyek őt nem csupán kortársai, hanem a késő utódok szemében is a legelső magyar lovaggá avatták.

Legnagyobb jutalma volt a magyar sereg vitézségének az, hogy tömérdek rabúl vitt népet kiszabadított s azok régi lakásaikra visszatérhettek.

Az olyan nemzet, mint a minő a kún volt, nem szokta az ilyen kudarczot elfelejteni. Csak természetes volt tehát, hogy ennek megbosszulására 1070 után majd minden évben megkísérelte a hazánkba való betörést, még pedig a földrajzi fekvés miatt a mai Erdély területén. Viszont a magyaroknak, hogy ha nem akarták hazájuk romlását tűrni, e támadásokat lehetőleg még a megült helyek gyepűin, határvonalain kívül kellett visszaverniök.

E portyázó, de annál fáradságosabb hadjáratok vezére Szent-László, színhelye pedig Erdély közepe vala. Világosan elárulják ezt Szent-Lászlónak, sajnos csak töredékesen fenmaradt életiratai. Három olyan csodálatos dolgot beszélnek el Szent-László harcaiból, a mi vele csak a kúnok felé eső nagy területű, lakatlan pusztaságban eshetett meg.

Első csodálatos dologként említik, hogy midőn a besenyő rablók betörték az ország véghelyeire s onnan elhurczolták a férfiakat és nőket, Szent László seregével utánuk rohant, de oly nagy pusztaságba jutottak, hogy az egész sereg éhenhalásnak nézett eléje. Szent-László erre elválva a seregtől, könyörgött az Istennek s midőn visszatért, egyszerre egész nyáj szarvas és bölény jött a sereghez.

Második csodálatos dolog volt, hogy a kúnoktól elszórt pénzt kövekké változtatta.

A harmadik, hogy szomjúságtól gyötört hadainak vizet talált.¹²

Hogy a lovas sereg napokon át ételmet ne találjon, ahhoz csakugyan 20—30 mérföldnyi (140—210 km-nyi) lakatlan területet kell feltételezni s ez a kúnok, besenyők országa irányában csakis a mai Erdélynek Kolozsvár-tól Brassó felé terjedő része lehetett. A vízfakasztás csodájára is a Kolozsvártól keletre eső fátlan, vízeten Mezőségen volt szükség. Szent-László pénzeiről pedig a leg-

¹² Endlicher: Monumenta Arpadiana 239. Podhráczy: Szent-László históriája 79—81.

régibb szerző, Laskai Osvát, világosan mondja, hogy azok látták, a kik Erdély útjain jártak.

Tizenöt évig folyt már az apró portyázás, folyt a küzdelem Erdély birtokáért, míg végre döntő csatára került a dolog. Salamon féktelen nagyravágyásában 1085-ben a kúnokhoz futott s odaigérte Kutesk (Kötecsk?) kún fejedelemnek Erdélyt (a leányát pedig nőül veszi), ha őt a magyar királyi trónra segíti.¹³

A döntő csata, bár részben Erdély birtokáért volt, nem Erdélyben ment végbe. Vagy mivel Erdély gyepűit jól őrizték, vagy mivel Salamon és Kutesk észrevéltlenül akartak Magyarországra törni, a vereczkei szoroson jöttek be, ámde Szent-László eléjük ment és megint fényes diadalt aratott felettük.

Már most Erdély végleg a magyar nemzeté lett. Szent-László nem féltette többé nemzetének fiait és leányait a kúnok rajtaütésétől, hanem birtokába vette a Maros és Kisküküllő völgyeit és betelepítette azokat. Ekkor adta oda a Maros és Kis-Küküllő erdős völgyeit a magyar nemzet székely foglalkozást űző részének s így nevezhető a keleti székelység honalapítójának.

Természetes, hogy e nagy területet a kúnok becsapásai ellen megerősítette. Áthelyezte tehát az ország gyepűit az új ültetés széleire. Hunyad várától Szász-Sebesig s innen Balázsfalva és Küküllővár irányában mindenütt gyepüket rakatott, négy új (Torda, Küküllő, Fehér, Hunyad) vármegyét alakított s ezeket a két régivel (Kolozs és Doboka) együtt külön hadvezér, az erdélyi vajda kormányzására bízta. Végül az erdélyi püspökséget Kolozsvárról Gyulafehérvárra helyezte át, mert itt a hegyen épült vár a székesegyháznak a lovas kúnok ellen nagyobb biztonságot nyújtott s maga a püspök is közelebb volt híveinek azon részéhez, a kiket leginkább támogatni, bátorítani kellett.

Hogy a Maros és Kis-Küküllő völgyeit az Olt vízvidékétől elválasztó hegyeken valaha országvédő kerítések, gyepűk voltak, arra két, határozott adatunk van. Az egyik az, hogy Gyulafehérvárral szemben a Maros balpartján a mai Strázsa falut a XIII—XIV. századokban Öregyháznak hívták.¹⁴ Világos tehát, hogy itt hajdanában határőrök laktak, ép úgy, mint pl. a vasmegyei Felső-Őrön, vagy a többi Őr nevű falvakban, Somogy, Zemplén, Szabolcs,

¹³ Hist. Hung. Fontes Dom. II. 194.

¹⁴ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. 126. és II. 324.

Szolnok és Kolozsmegyékben. — A másik adat az, hogy Krakó, Magyar-Igen és a Szászvárostól keletre eső Romosz (Rams) lakosait csak 1206-ban mentik fel a véghelyeken való örködésnek és az ellenség kémeelésének kötelezettsége alól.¹⁵ Kétségtelen ebből, hogy mikor e községek szász lakosai betelepültek, (igaz, hogy ők voltak Erdélyben az elsők), akkor még a Maros balpartján, fölük nem messze őrhelyek voltak, mert lehetetlen, hogy ha akkor is Verestoronynál lett volna az ország határa, őket oda oly távolra menni kényszerítsék. Az pedig, hogy Szent-László helyezte át az erdélyi püspökséget Gyulafehérvárra, bizonyos azon életraból, melyet Laskai Osvát ferenczrendű szerzetfő, 1498 előtt még látott és olvasott. Ő ugyanis mind 48-ik, mind 50-ik számú beszédében nyilván mondja, hogy Szent-László 2 püspöki egyházat (duo monasteria episcopalia construxit) építtetett: a váradit és a gyulafehérvárit. Második beszédében még azt is hozzáteszi, hogy a fehérvári székesegyház Erdélyben van.¹⁶

Kolozsvárt, a régi székhelyet, Szent-László azzal kárpótolta, hogy mellette megalapította a kolosmonostori apátságot a benedekrendű szerzetesek számára.¹⁷

Természetesen a kúnok nem nagyon örültek annak, hogy a magyarok oly nagy lépést tettek előre Erdély megszerzésére a Maros és Kisküküllő völgyeinek benépesítésével. Hat év múlva még egyszer megkísérelték, hogy azt megakadályozzák. 1091-ben, midőn megtudták, hogy Szent-László Horvátországban hadakozik, először is Erdély megüült részeit rohanták meg és rabolták el.¹⁸ Innen mentek aztán a Berettyó völgyén keresztül Bihar vára felé. De a kincs, a vagyon újra elvakította őket, sokáig időztek hazánkban s mielőtt kivonulhattak volna, Szent-László visszatért. A Temes folyónál talált rá a kúnokra és itt, a következő évben pedig az Al-Duna mellett, annyira összetörte őket, hogy többé a harcot Erdély birtokáért a magyarokkal föl nem vehették.

Ekként nem csupán meghódította, hanem biztosította is Szent-

¹⁵ A Teleki család oklevéltára I. 1—2. Urkundenbuch I. 9.

¹⁶ Albanum Gyele in Transilvania. Sermones de Sanctis Biga Salutis intitulati 1499. Sermo XLVIII. et L.

¹⁷ János apát 1341-iki jelentése szerint Kolozsmonostor alapítója Szent-László vala. (Urkundenbuch I. 521. l. Az a IV. Bélának tulajdonított levél, a mely ez egyház alapítójául I. Bélát írja, hamisítvány. Nincs is meg a kolosmonostori konvent levéltárában, pedig azt érdekelte volna.

¹⁸ Hist. Hung. Fontes Dom. II. 196.

László Erdély javarészét a magyar nemzet számára. A művelődés, az eddig lakatlan földek megülése, legeltetése, feltörése gyorsan haladt. Szent-László és Kálmán királyok idejében e telepítés csupán magyarokból történt. Hogy Gyulafehérvártól Régenig, hogy Balázsfalvától kezdve a Kis-Küküllő völgyén Parajdig nincsen egyetlenegy szláv vagy német eredetű helynév sem, örök bizonyossága annak, hogy a magyar itt lakatlan területet szállott meg és ő hódította azt meg először az állandó művelésnek. Mikor pedig királyaink egyrészt a keletről jövő oroszoknak, másrészt az északnyugat felől tóduló németeknek is helyet adtak, a gyepüket újra meg újra át kellett helyezni úgy, hogy 1200 táján már csak a Barcaság és Háromszék volt a gyepükön túl (Gyepűelve, Gyepel-vidék) 1212-ben pedig a magyar király hatalma elért a Királykőig.

Ebben a rettentő nagy munkában az oroszánrész Szent-László érdeme, mert ő ontotta véré a kúnokkal való harcban. Ő éhezett, szomjazott, míg Erdély közepét jól kiismerte, míg nemcsak megtudta, hanem keresztül is vitte, hogy a kié a Maros völgye, az Erdély ura. Méltán kiérdemelte tehát, hogy az ő emlékét, nevét hirdessék az erdélyi Szent-László falvak, hirdessék Szent-László pénzei, hirdessék a legjobb vízforrások, s a mi legfőbb, Erdély lakosai.

(Nagyvárad.)

Karácsonyi János.